

MISSION OG DIALOG

Nogle randbemærkninger

av

ERIK W. NIELSEN

Er der noget nyt i sammenstillingen af disse to begreber? Vel egentligt ikke. At sendelse betyder samtale har vi da vidst i lang tid. Vi kunde altså i og for sig lægge dette til side, for det ved vi alt om. Vist, der er udforminger af begrebet dialog (og da også af mission), som kan synes at stille disse to ting i stærk modsætning til hinanden, og det må studeres og diskuteres sagligt og roligt, men det forekommer mig i første omgang at være vigtigere at se lidt på den situation, som har fremkaldt problemstillingen og debatten.

For der er jo virkelig en debat igang i dag, som vel er langt mere omfattende, end den var for blot 20 år siden; det er måske ikke særligt let at se konturerne af den klart, og i hvert fald ikke let at stille den opp på simple formler — og vel heller ikke særligt frugtbart. Det er i hvert fald et faktum, at vi i dag møder ordene mission og dialog i langt videre forbindelser, end vi gjorde tidligere, og ofte på helt andre steder og i andre sammenhænge. Vi kan sidde i grupper og møder på de forskelligste steder af kloden og tale om sociale problemer, etiske, kulturelle, politiske spørgsmål, om radio og litteratur, om flygtninge og u-landsspørgsmål, og på et eller andet tidspunkt kommer i hvert fald selve ordene mission og dialog ind i billedet. Opfattelserne kan vel være uklare, men man arbejder med noget her, som ligger dybt. Missionsdebatten drejer sig i dag om langt mere end de vestlige missionselskabers arbejde; den har et langt videre — og vel dybere — perspektiv. Emnet «mission og dialog», må heller ikke læses fast i spørgsmål omkring et missionselskabs eller en missionærs arbejde og stillingtagen; det drejer sig ikke blot om ting «derude», om forholdet til de andre religioner eller lignende; det

drejer sig måske akkurat ligeså meget om vor egen situation «her-hjemme». Missionsdebatten, også emnet «mission og dialog» har at gøre med, hvad det vil sige at være kirke, og den virkelige baggrund for dette emne er vel netop, at man i stigende grad er begyndt at arbejde med dette spørgsmål, ikke blot teoretisk men ganske praktisk, tvunget af den rent praktiske situation med dens krav.

Sagt temmeligt vagt kan man sige, at det man kæmper med rundt omkring, drejer sig om «kirkens fornyelse», med alt hvad dette indebærer, og det går dybt. Blot et par eksempler. Prof. Skydsgaard taler i et foredrag om noget af dette (Diakonissestiftelsens Aarbog, 1965–66); han siger, at «intet sted er til enhver tid fornyelsen så afgørende som i kirken»; han taler om det forfærdende, at mange mennesker, når de hører ordet «kirke», uvægerligt kommer til at tænke på noget gammelt, noget der er forbi, «Ordet «kirke» udløser en fornemmelse hos mange af vore medmennesker af noget håbløst overlevet, af en institution som næsten altid står på konservatismens side, som altid er med dér, hvor det gælder om at holde tilbage og holde igen». (Jeg traf for nogen tid siden en japansk professor i Ny Testamente; han arbejder på et japansk regeringsuniversitet indenfor et departement, der hedder «Western Antiquities»(!) — der er måske et ganske betydeligt antal mennesker i vore egne lande, som tænker i netop de begreber — det samme, som Skydsgaard antyder.) Skydsgaard taler videre om de forskellige «kulturkredse», der vokser op omkring os og i os i vor tid; hver af dem taler sit eget sprog — «økonomerne taler deres sprog, psykologerne taler deres, sociologerne taler deres, politikerne taler deres, ja og kirken taler sit sprog, og til en vis grad er det i sin orden»; men det er kirken, som har den største forpligtelse til «at forny sit sprog, afmytologisere sit sprog, ikke sådan at den skal tale ved siden af sig selv, men således at den bruger ord, som de andre kan forstå». Det er nødvendigt, at kirken søger efter en ny udtryksform og ny eksistensform, at den eksperimenterer.

«Man må ikke tro», siger Skydsgaard, «at fornyelse er noget, der går for sig uden dyb smerte.

Jeg tror, at vore kirker, hvad de end hedder, står overfor en tid med en stor ydmygelse, fordi verden gang på gang vil forklare os, at den så udmærket godt kan undvære det, vi har, og det er jo ydmygende for en kirke, der altid har troet, at den havde lige præcist det, mennesker trængte til, at den nu får at vide: Det kan vi så udmærket godt undvære».

Og det drejer sig om den kirke, hvis baggrund er ordene: «Se, jeg gør alle ting nye», det helt anderledes, det vidunderligt nye, som Messias-tiden skulle bringe. «Det var kirkens eksistensberettigelse og dens høje kaldelse, at den skulle være det eskatologiske tegn på det nye. Den skulle dels forkynde det, og igennem dens handlinger, igennem dens sakramenter skulle det nye bryde ind i den gamle verden, i dåb, i nadver, men også i absolutionens ord, i prædiken og gudstjeneste. — Det skulle ganske simpelt være det nyes gennembrud midt i den gamle verden.»

Talen om de forskellige «kulturkredse» hos os og om nødvendigheden af, at kirken virkelig kommer i samtale med dem, finder vi f. eks. i en lille artikel fra svensk side om «Kristen i en pluralistisk värld» skrevet af Anne-Marie Thunberg (Kristendom och Skola, nr. 6—7, 1966). Pluralismen — de forskellige kulturkredse — betyder ikke, bør ikke betyde, at alt er relativt, at alt har mere eller mindre ret, og at sandhedsspørgsmålet er ligegyldigt; tværtimod betyder den, at situationen «är öppen för övertygelser att möta varandra, inte att det saknas övertygelser att stå för». Dette pluralistiske samfund stiller den kristne overfor udfordringen at være *dér*, hvor vurderingerne omsættes i handling, fordi disse vurderingers karakter af at være kristne gælder ikke længere som det eneste argument. Den største risiko for kirken og den kristne ligger, siger Anne-Marie Thunberg, i isoleringen, en situation, hvor man fortolker spørgsmålene til kristendommens traditionelle svar og synsmåder simpelthen som fjendtlighed og en sammensværgelse mod kirken. Her er «dialog» nødvendigt, virkelig samtale, som respekterer den andens integritet, som tager spørgsmålene alvorligt, og som under fælles ansvar søger at finde svarene. Vore største risiko er, «om vi inte ser, att just dess möj-

ligheter till dialog i sig rymmer klara chanser till förnyelse, till att bryta en isolering och till att få en referensram.»

Set fra den anden side får vi et glimt af billedet gennem en bog af en engelsk sociolog, «Religion in Secular Society» (Wilson; C. A. Watts, London, 1966). Forfatteren taler her om — på basis af studier af England —, at han ser to faktorer i situationen; det ene er kirkens stadigt svindende betydning- «religion, which once claimed presidence over society, has become a mere department of it». Der er ingen modstand mod kirke og kristendom i samfundet, kun den store indifference; intet kunne i virkeligheden være mere ligegyldigt, end hvad kirken foretager sig og siger. Og Kirken på sin side har faktisk accepteret denne situation, lever indenfor sine egne rammer, taler sit eget sprog til sine egne. Det andet faktum, som karakteriserer kirkens situation (i England), er for forfatteren den økumeniske bevægelse, men også denne er blevet en del af samme situation; den er en bevægelse *indenfor* kirken, på at styrke sig selv, på at give i det mindste en følelse af betydning; han taler om møder og komiteer, hvortil man sender «repræsentanter», om hvordan det hele er i fare for at blive en slags cirkelbevægelse, hvor vi møder hinanden som «repræsentanter» for et eller andet, og hvor vi vedtager resolutioner og udsender proklamationer. Vel, det er en sociolog, der taler, og en mand, som ikke har meget med kirkerne at gøre direkte, og hans analyser dækker vel ikke hele billedet, MEN der er tilstrækkelig sandhed i hans sætninger til at gøre dem ubehagelige. Det er vel «ydmygelsen», som Skydsgaard talte om.

Vi skal vist tage alt dette her yderst alvorligt, og hvis vi ikke vil tage det alvorligt, er der vel heller ikke megen chance for, at vi kommer stort videre i forståelsen af kirkens missionerende væsen og opgave.

Det er da virkeligt, for mig at se, i betydelig grad rigtigt, hvad Wilson siger, at kirken (kirkerne) er blevet et «mere department» i samfundet. Skydsgaard sagde, at for mange mennesker føles kirken som det gamle, «noget håbløst overlevet». Det lyder pænere, når en af «vore egne» siger det; vi kan altid lægge en «dybere» forståelse i det, og vi ender jo normalt med i slutningen

at få balancen, som retter billedet op. Men det er jo det samme, som siges af så mange, mange andre — nogle med direkte modstand i stemmen, andre (og måske flere, end vi regner med) måske med længsel eller fortvivelse i sindet. Lad os blot ganske grundigt læse og høre — men altså virkelig *høre* —, hvad hele sriben af kritikere siger om os, om kirken. *Vi* ved vel, at der er andet i kirken, men det er altså, hvad *de* ser — og det er jo ikke uvæsentligt, for det er *dem*, kirken er sendt til. Tænk f. eks. på vore universitetskredse; der er mange (jurister, humanister, medicinere, teknikere), som er optaget af samfunds- og livsspørgsmålene, som arbejder ganske alvorligt med disse ting, men det er vel også rigtigt, at for en meget stor del er det da mere eller mindre utænkeligt, at kirken skulle være relevant i disse sager; den er en del af en gammel arv, tilhører vor historie, en interessant (mere eller mindre) kulturhistorisk størrelse, men grundlæggende irrelevant i vor situation og i vore virkelige spørgsmål. Er det overdrevet?

Situationen «derude», i Asien, Afrika, er vel netop på disse punkter ikke stort forskellig fra vor egen; konturene er trukket langt skarpere op; her lever man i «mindretals-situationen» med hele dens sociologiske og psykologiske problematik. John Webster Grant peger på noget af dette i sin sympatiske og forstående bog om kirken i Indien, «God's People in India» (Toronto, 1959). Han taler om, at en af denne kirkes «største farer er, at den bliver indgroet og selv-centret», et samfund for sig selv; «den store fare ved en sådan samfunds dannelse (communalism) er, at kirken kan komme til at betragte sig selv som et naturligt samfund, der eksisterer af hensyn til sine medlemmers interesser og ambitioner, i stedet for at være et overnaturligt samfund, som eksisterer for at gøre Guds vilje»; han nævner de altfor kendte eksempler med situationerne omkring kirkerådvalg, kaste- og familiebindinger, kamp for uddannelse og arbejde for «vore egne», osv. osv. Alt sammen er det, siger han — og rigtigt, så fortvivlende forståeligt, og ingen af os skal kritisere for let og overfladisk her, og alligevel er det en af denne kirkes største farer; «Den største udfordring, som de kristne i det nye Indien står overfor, er at bryde ud

af det lille sikkerheds-rum, som de har bygget op omkring sig selv». (Grant har i samme bog en række vigtige betragtninger omkring problemet omvendelse i en indisk sammenhæng). Hvad Grant, en vesterlænding, siger her, er blevet sagt ofte og ofte langt stærkere af indiske og andre asiatiske og afrikanske kirkefolk.

Der er undtagelser, selvfølgelig, situationer, der er anderledes, men alligevel er dette her rigtigt.

Hvad jeg forsøger at sige med disse grove linier ovenfor er, for det første, at hele dette spørgsmål om «mission og dialog» ikke alene og måske ikke engang først og fremmest hører hjemme «derude», i forholdet til de andre religioner, i de unge kirker og deres forhold til deres omgivelser. Spørgsmålet hører akkurat ligeså meget hjemme hos os, i vor egen situation; vi lever midt i det, og ser vi det ikke her, da har vi vist heller ikke megen mulighed for virkeligt at se det og at hjælpe andre; spørgsmålet er brændende aktuelt hos os. For det andet, at megen af debatten omkring vort emne, og ofte den mest radikale side af debatten, opstår netop udaf en erkendelse af kirkens situation og en erkendelse af kirkens væsen og opgave. Vi må forstå denne kontekst. Der er rebeller og revolutionære iblandt os, og nogle af dem er det for evangeliets skyld — lad os ikke glemme det. Under Kirkernes Verdensråd er der f. eks. en studieproces om emnet «Den missionerende menigheds struktur». Der er adskilligt i de foreløbige studiedokumenter indtil nu, som adskillige af os er uenige med, MEN lad os igen anerkende, at grundanliggendet i hele studiet netop er kirkens fornyelse — her er grupper, mennesker, som er dybt optaget af at bringe evangeliet til dem udenfor kirkens «departement», til dem, den verden, for hvem kirken er gammel og «håbløst overlevet», dem der taler et andet sprog. Der er mennesker rundt omkring, hos os, i Indien og andre steder, som arbejder — ved skrivebordene og i praktiske forsøg — med spørgsmål omkring evangeliets møde med disse andre «kulturkredse», med de andre religioner; deres tanker kan være radikale og ensidige og forstyrrende, men det nytter ikke blot at stemple dem som kætterske og at forsvare «os»; deres spørgsmål er ægte

nok, og det kunne jo være, at de rejste spørgsmålene og tænkte de radikale tanker netop ud af foruroligede samvittigheder, for evangeliets skyld.

Jeg siger *ikke*, at vi skal være enige med dem alle; der er virkelig en alvorlig debat eller samtale, der skal foregå, men jeg plæderer — i dybeste alvor — for forståelse og sympati og tålmodighed. Der er mennesker, som — dybest set for evangeliets skyld — går ud på broerne, de broer, der strækker sig over til de andre; der kan være ensomt på de broer; her vover de sig ud i det ukendte; det hænder, de mister vejen og går forkert; det hænder, de mister vejen lettere, fordi andre ikke er hos dem på broerne.

Det er — for mig at se — i hele denne sammenhæng, taget ganske alvorligt, at emnet «mission og dialog» får virkelig mening og betydning. De to ting hører sammen, uløseligt sammen, og anliggendet, selve sagen står midt i og vokser ud af hele kirkens situation, dens møde med sit centrum, Kristus, og dens møde med den omverden, som den er sendt til, og for hvis skyld den eksisterer.

Der er en gammel sætning, som opsummerer det hele og siger, at «Kristendommen er Kristus», hverken mere eller mindre. Og det er jo rigtigt, ikke en Kristus-ide, et Kristus-begreb, men den inkarnerede, historiske person med alt, hvad han var og *er* (både første og tredje trosartikel skal med i billedet). Mennesket *kan* virkelig møde Gud selv, Gud, som har skabt og skaber, Gud, som skaber hvert menneske i sit eget billede, som hvert menneske (og mennesket er i sit inderste væsen uungæeligt religiøst) i sin religion stræber efter og kæmper imod.

Når Kristus sagde «jeg er sandheden», så mente han jo ikke, at han var summen af en række dybe tanker og ideer, ikke engang teologisk rigtige tanker. Vi kan da virkelig i de andre religioner møde tanker, som nærmer sig eller ligger tæt op ad grundtanker i kristendommen; der er grundmotiver, som går igen og igen, men det afgørende er Kristus selv, Guds *handling* — selvom vi evt. mødte «tanker», som var nøjagtigt ens. Det er vel forargeligt i vor universalistiske verden at tænke så partikularis-

tisk; det er måske også forargende for min egen tanke; det er måske min bestandige kamp, men vi kan vel dybest set ikke komme længere.

Det var en afrikaner, som engang under en samtale om disse ting sagde: «På mit stammesprog betyder det ord, vi anvender for «omvendelse» egl.: at gå ind under en anden høvdings regime» — ikke nogen dårlig måde at sige det på; det er altså ikke blot en acceptering af et sæt nye, «kristne», tanker — heller ikke, på den anden side, blot en følelsesmæssig oplevelse; det gælder hele personen og hans forhold til den anden «høvding», til dette nye «regime»; det drejer sig altså om hele mennesket, netop i centret af dets menneskelighed, har at gøre med selve det at være menneske, fuldt og helt. Ny Testamente, hele Bibelen, taler om at se med øjnene, høre med ørene, at forstå med hjertet, at «gøre» sandheden, men egentligt meget lidt om at forstå med hjernen. Sandelig er hjernens forståelse ikke ligegyldig, men i sidste instans er den ikke centret; person er noget meget mere, og det gælder hele denne person og hans forhold til Kristus.

Prof. Skydsgaard talte om det nye, «Se, jeg gør alle ting nye», og sagde, at kirkens eksistensberettigelse er at være det eskatologiske tegn på det nye midt i den gamle verden. Kirken her er vel igen ikke blot eller først og fremmest et «begreb», en ide, men netop personer, samfund, menighed, noget næsten forargeligt håndgripeligt — personer, som i deres fulde menneskelighed («den gamle verden») og deres fulde menneskelige sammenhæng ikke lever i en særlig åndelig sfære men netop i denne menneskelighed vover at lade sig kalde menighed, kirke. «Opstandelsens samfund» er denne menighed blevet kaldt, det nye midt i det gamle — igen, alle tre trosartikler er med her, hele perspektivet; den kirke, som er svag og impotent i sin egen styrke (det er netop i sin egen styrke, at kirken bliver «håbløst overlevet») men stærk i sin egen svaghed, levende ud af korsfæstelsen og opstandelsen (den anden høvdings regime), hvis den da er kirke. Er mission i dybeste forstand ikke netop dette? Der er forskellige former, forskellige manifestationer til de forskellige tider og steder for denne mission, men er det ikke selve missionens væsen at *være*

dette «opstandelsens samfund» – hvadenten det foregår i Indonesien eller hjemme hos os – men midt i verden, altså netop der, hvor mennesket er.

Den kirkens fornyelse, vi taler om hjemme og derude, har vel sin rod netop her – ikke en ansigtsløftning, men noget dybere, det «nye» midt i det gamle.

Det var Anne-Marie Thunberg, som i sin artikel talte om de forskellige «kulturkredse», det pluralistiske samfund, og om hvordan dette åbner muligheden for overbevisningerne at møde hinanden i virkelig samtale, og hun understregede, at det er afgørende nødvendigt for den kristne at være dér, hvor vurderingerne om sættes i handling, og at netop denne samtale kan åbne muligheden for fornyelse, kan bryde isolering og skabe en referensramme. Her tales altså om den rent faktiske situation, hvor person møder person – i sammenhæng, hvor «opstandelsens samfund» *lever* i den fulde menneskelige sammenhæng, netop der hvor missionsperspektivet får sin fulde dybde og bredde.

Det er netop her, hvor – for mig at se – dialogen kommer ind og får sit virkelige indhold. Med dialog mener jeg samtale, i fuldeste og virkeligste forstand, samtale. (Jeg ved godt, at selve ordet dialog er blevet så moderne, at man næsten kan tale om «dialogitis»). Samtale lyder selvfølgeligt, men er måske ikke så selvfølgelig endda; måske vi slet ikke kender så meget til samtale, som vi tror.

Det at være «opstandelsens samfund», det at det «nye» er brudt ind, betyder jo da blandt andet og væsentligt, at det andet menneske er rykket ind i mit synsfelt, ligegyldigt hvem han er, og ligegyldigt hvad han tror og mener. Han er menneske, fordi Gud er, fordi han er skabning. Mennesket på vejen er blevet «broder», en «næste», ikke blot et menneske, som jeg skal «interessere» mig for eller «influere», men et menneske, som ikke blot er objekt men broder.

I en vis forstand kan man vel sige, at dialogen er selve den kristne eksistensform.

Dialog betyder her, at der tales om og med person, i personlighedskategorier. Dialog er ikke det samme som disputatio, dis-

kussion og konfrontation mellem ideer og tanke-systemer, hvor man sammenligner, analyserer og konfronterer tanker og erkendelser. Dialog, samtale går her dybere, er langt mere krævende og langt mere sjældent. Her mødes personer i deres fulde hele, personer som kan «tale» og «høre» — her lever «ordet». (Måske vi engang skulde forsøge virkeligt at studere Bibelens forståelse af Ordet, menneskeordet og Gudsordet — hvor det virkelige og dybeste møde mellem mennesker og mellem mennesker og Gud netop ikke foregår i tavsheden, i en gåen-op-i-hinanden, men netop i talen, i ordet, hvor person står overfor og sammen med person.

Der er meget af det, som vi kalder dialog eller samtale, som i dybeste forstand ikke er samtale. Ofte — eller oftest — foregår der i virkeligheden mellem os ikke stort mere end en mere eller mindre skjult monolog; jeg taler egl. med mig selv og kan faktisk kun høre mig selv, selv når jeg hører den anden; jeg hører ikke, hvad han virkeligt siger. Jeg møder han ikke; han var der egl. kun som en baggrundskulisse for mig selv.

Når jeg i denne forstand møder det andet menneske i virkelig samtale, dialog, da er der altid treklangen: Gud-broderen-jeg. Det betyder ikke blot, at Gud «overhører» samtalen, som vi så ofte siger, men det hænder, at jeg hører (eller måske ikke hører) Guds «du» gennem broderens «du», måske netop gennem broderens anklage, angreb, spørgsmål.

Den første virkelige dialog, jeg står i, er måske forholdet til mit eget barn — til den voksne søn, som reagerer mod forældrenes liv og tro, som fornægter den eller stiller kritiske spørgsmål, som går sine egne veje. Her er dialogens, samtalens krav om åbenhed og afsløring, om respekt for og anerkendelse af den anden person som menneske. Her taler jeg ikke *til*, men *med* den anden — og ingen ved bedre end faderen, hvor nedbrydende og tragisk en talen *til* det andet menneske kan være i netop den situation; reaktionen er skarp og klar, og samtalens mulighed kan være afskåret for årevis fremover.

Gælder noget lignende i vort forhold til alle de «andre»? ateisten i vort eget midte (hvorfor er han ateist? hvad så han, så

han i dag ikke kan se eller høre mere? hørte vi ham nogensinde, for alvor?) — manden i den anden religion eller i den anden «kulturkreds»; også her gælder det personen, mennesket, respekten for dette menneske, at lytte ærligt, at søge at forstå, at være villig til at møde den anden helt — også i åbenhed og selvafløsning.

Vi står ikke alene i dialogens situation; vi er ikke to mennesker sat sammen på en øde ø, eller i et tomt rum. Dialogen er ikke en snak om alt muligt, eller en diskussion om alt mellem himmel og jord; den er mødet mellem menneske og menneske som Guds skabning, fordi Gud har skabt og skaber, bestemt til ham, og det gælder både den anden og mig. Den virkelige samtale har altid en mærkelig tendens til at trænge ind gennem alle vore masker til selve personen, det virkelige jeg; måske netop derfor er virkelig samtale (også mellem kristne) så sjælden.

Mission og dialog hører sammen — sådan forstået; det hører sammen derude og herhjemme hos os.